

Jan Wolkers. *Tarzan in Arles. De Bezige Bij*

Wat hebben Edgar Allan Poe en Multatuli met elkaar gemeen? Beiden waren „notoire schuldenmakers", ze hadden „als jongeman een kind van dertien als geliefde" en waren „alle twee geducht door de tarantula van de romantiek gebeten". Dat schrijft Jan Wolkers in *Tarzan in Arles*, een bundel eerder in kranten en tijdschriften gepubliceerde lezingen en essays. Erg indrukwekkend zijn de overeenkomsten niet: de schulden en de jeugdliefde hebben weinig met de literatuur te maken en welke negentiende-eeuwse schrijver heeft niet de invloed van de romantiek ondergaan? Wat Poe en Multatuli nog het meest met elkaar verbindt, is de bewondering die Wolkers voor hen koestert.

Het typeert de lezingen en essays in deze bundel. Wolkers schrijft bijna steeds over anderen (Tarzan, Marilyn Monroe, Van Gogh, Gorter, Frans Hals en Dylan Thomas), maar in werkelijkheid gaat het vooral over hemzelf. Over die anderen komt men niet veel te weten, behalve dan wat Wolkers van hen vindt, onder welke omstandigheden hij met hun films, boeken of schilderijen heeft kennisgemaakt, en wat ze voor hem betekenen.

Dat is onveranderlijk veel. Aan superlatieven heeft Wolkers zelden gebrek. Van Gogh is „een van de nobelste mensen en grootste genieën die ons ooit door de Schepper aller dingen zijn geschonken". Multatuli's Max Havelaar is „de Nachtwacht van onze literatuur", en als Multatuli het had gewild zou hij ongetwijfeld Flaubert en Maupassant in de schaduw hebben gesteld. En wie weet ook Jan Wolkers zelf, want over „zijn verhouding met Si Oepi Ketch" had Multatuli „ruim honderd jaar voor *Turks fruit* een schalkse liefdesgeschiedenis kunnen schrijven".

Met hetzelfde tomeloze enthousiasme schrijft Wolkers over een ander meesterwerk, dat in vrijwel alle lezingen en essays ter sprake komt en in één in het bijzonder: de bijbel. Aan de bijbel, waaruit vader Wolkers vroeger driemaal per dag een hoofdstuk voorlas, heeft Wolkers zijn vroegrijpheid op seksueel gebied te danken, want papa schrok ook voor de meer perverse passages van het Boek der Boeken niet terug. In vergelijking met de bijbelse helden waren Winnetoe en Old Shatterhand kleine jongens, „onwerkelijke figuren die op laffe cake met marsepein en taptemelk grootgebracht leken, vergeleken bij het rumoerige schorem dat verkrachtend en brandschattend rondging in het beloofde land".

Het bijbelwoord (dat vanwege het welluidende stemgeluid van vader Wolkers reeds prenataal tot de kleine Jan doordrong) betekende de aanzet tot zijn schrijverschap en heeft hem bovendien geleerd „om alles zinvol te beleven en te zien". Misschien moet het eveneens verantwoordelijk worden gesteld voor de vele overdrijvingen waaraan Wolkers zich bezondigt, zowel in wat hij vertelt als in de manier waarop dat gebeurt. In zijn lezingen en essays is bijna alles *bigger than life* en net als in zijn - latere - romans pakt dat niet overal even gunstig uit.

Zijn retoriek doet niet onder voor die van de klassieke graf- en feestredenaar. Over Frans Hals („de schilder van de sterfelijkheid") schrijft hij: „Bij iedere streek van zijn penseel, dat hij feilloos hanteert als het floret der vergankelijkheid, schilfert het leven onder zijn vaardige handen af en dwarrelt als een herfstblad de vergetelheid in".

Na zijn tranen over de dood van Marilyn Monroe te hebben vermeld, schrijft Wolkers dat ook de nieuwslezer hoorbaar ontdaan was en vervolgt dan: „Misschien hadden ze hem wel terstond moeten vervangen door een ander om de rest van het nieuws voor te lezen en lag hij in elkaar gekrompen in een hoek van de studio in een plasje brak water hete tranen te schreien". Brak water, hete tranen - er kan altijd wel een schepje bovenop.

Daar staan andere - leuke - overdrijvingen tegenover, bijvoorbeeld als Wolkers aan het slot van een lezing in het Rotterdamse *Museum voor Volkenkunde* het publiek na zorgvuldige preparatie bekent „nog steeds geen passende maat peniskoker" te hebben kunnen vinden. Maar om lang niet alle grappen valt te lachen, omdat ze te bot zijn (professor Dessaur en „haar dildo") of te flauw („een necrofiel van de bovenste plank van haar doodskist"). En wat te denken van deze beschrijving: „Struiken en heesters hingen vol met de verleppeus van gebruikte condooms alsof er een weerzinwekkende bloei was uitgebroken van die lellen der lust"?

In een van de essays schrijft Wolkers over de impressionisten: „Het schetterde van de pagina's af in bezielde penseelstreken". Als je penseel door paletmes vervangt, dan is dit een treffende karakteristiek van zijn eigen stormachtige proza. Over de vraag wat er nu achter zit, onbedwingbare vitaliteit of gebrek aan zelfkritiek, kan vervolgens uren worden gedebatteerd. Ik geloof overigens dat bij Wolkers het een het ander niet uitsluit, maar opvallender nog vind ik de naïviteit die van de pagina's „af schettert" en die aan alle verbale krachtpatserij ook iets aandoenlijks geeft.

Wanneer Wolkers naar Amerika gaat om daar ter plekke een onbelangrijke, maar door hem ontdekte fout in een verhaal van Poe te controleren, geeft een taxichauffeur - onbedoeld - blijk van grote mensenkennis door hem aan te spreken met: „Hey you, white babe!" In Wolkers zit een groot kind verborgen, zoals ook blijkt uit de omgang met zijn „jongens". Na een bezoek aan het graf van Dylan Thomas hebben zij een paar steentjes als souvenirs meegenomen. Vader ontsteekt in toorn als hij dat ontdekt, maar de jongens herinneren hem eraan dat hij zelf van het graf van Keats in Rome een „maarts viooltje" heeft laten meenemen. „Misschien is jullie papa wel net zo slecht als zijn zogenaamd voorbeeldige zonen. Misschien ben ik wel een vaartje naar jullie aardje", geeft Wolkers berouwvol toe en dat getuigt ongetwijfeld van zelfkennis.

De lezer kan er zijn voordeel mee doen. Zodra de opgeschroefde toon, het onbekrompen egotisme en de vele overlappingsen in deze bundel tot ergernis aanleiding geven, is het voldoende je de schrijver even voor te stellen in zijn huiselijke kring, en alle irritatie is verdwenen. Af en toe opspringend uit zijn stoel om uit de kast een boek of plaatwerk te pakken, oreert en orakelt Wolkers er op los als een kinderlijke patriarch, een innemende versie van zijn gereformeerde vader. Voor de Heilige Schrift zijn alleen de werken van zijn geliefkoosde schilders, schrijvers en dichters in de plaats gekomen.

(*de Volkskrant*, 22-3-1991)